

ÖREGAPA, PORCUKORBAN

NÉMETH ISTVÁN

Öregapa bent trónol a Sárga Csikóban, és veri a blattot. Kártyázik. Filkózik. A lapot odacsapó öklök akkorát ütnek az asztalra, hogy a poharakban, a hosszú nyakú literesben meg-megremeg a bor.

Nemcsak a blattot veri a sarki kiskocsmában, lassan elveri Öreganya megtakarított pénzecskéjét is. Azt a pénzt, amit négy év alatt a hadiségélyből félrerakosgatott. Amit megvont a saját meg a fél tucat gyereke szájától.

Öregapa nagyon jól tudja, milyen pénzekről van szó, s nem azért ült le kártyázni, hogy veszítsen, hanem hogy nyerjen. De nem megy a lap. Mostanában semmi sem megy úgy, ahogy kellene; négy éven át ázott-fázott, perzselődött a lövészárkokban, a háborút mégis elvesztették. Ha elveszett a fejsze, vesszen a nyele is! Még egy litert, Nyakú Pista!

Öregapa javakorabeli férfi, negyvenhat–negyvenhét éves, most szerelt le négyévi frontszolgálat után, s ha ehhez hozzáadjuk a hároméves tényleges időt, teljes hét esztendő telt el angyalbőrben. Nem túlságosan büszke rá; ez idő alatt is szívesebben eljárt volna inkább kubikra, aratni, falat verni, meg ami jön, mert annak a hét esztendőnek, amit a császár szolgálatában töltött, végül is semmi értelme nem volt.

Nem mernék mérget venni rá, hogy filkózás közben ezek a gondolatok foglalkoztatták. Azoknak a gondolatoknak meg, amelyek éppen foglalkoztatták, bottal üthetjük a nyomát. Ha élne, ő maga se tudná megmondani. A híres Sárga Csikó-beli kártyacsata óta vagy hetvenöt–hetvenhat esztendő telt el. S ez idő alatt sok jelentős esemény zajlott le nem csupán a kocsmában, de a kocsmán kívül is.

A sok közül elég, ha megemlítjük: jó tíz esztendőre a szóban forgó események után megszületett Öregapa számos unokája közül az első.

Aki most egy vak lóért nem adná, ha láthatná a kártyás, iszákos öregapját. Ott a Sárga Csikó lármás asztalánál. Aki állítólag akkor még igen goromba természetű volt. Amit az unoka a legszelídebb lelkű szentről is inkább el tud képzelni, mint e születendő remekmű főhőséről. Mert amikor már a valóságban is találkozott vele, amikor már megismerhette, a gorombaságnak a halovány nyomát se találta rajta. Sem rajta, sem benne. Remekírónk öregapja ugyanis egy csodálatos átváltozáson ment keresztül: a kártyás, iszákos, de mindenekfelett goromba emberből a légynek sem ártó, szelíd Öregapa lett. Még jóval öregapa kora előtt!

*

Mit kéne tenni ezzel a megátalkodott, goromba, iszákos emberrel, mielőtt még elkártyázná a saját erejéből meg néminemű egyházi kölcsönökből felépített családi házát is? És azt a Kaszáló-béli, aranyat érő három holdat, ami annál becsesebb kellene hogy legyen, mert apai örökség. Az egykori híres „Csülkös-főd” része. De bánja is ez a haramia! Ha nem állítják meg a lejtőn, elveri mindenét. És itt marad nyolcadmagára, mint az ujjam. Ezért jött haza, ezért szerelt le? Inkább maradt volna ott, ahol volt, pusztult volna el a lövészárookban! – gondolhatta volna Öreganya, mert azért jó szemmel mégsem nézhette, amit megvadult, nekikeseredett párja napról napra, heteken, hónapokon át abban az átkozott Sárga Csikóban művelt.

Szültem neki nyolc gyereket, igaz, a Viktor meg a Pista meghalt még kicsi korában, de hatot fölneveltem, mert négy éven át egyedül én neveltem őket a magam erejéből, meg abból a vékony hadisegélyből, de úgy, hogy még félre is raktam belőle, hogy legyen mihez nyúlni, ha hazajön. Hát nem az volt az első, hogy hozzányúljon, hogy leeressze a torkán, és elkártyázza?! Ha nem fizetem vissza a Balassa plébános úrtól felvett kölcsönt a Hárs Aladárnak, most még tán azt is elkártyázná! Pedig mikor visszavittem a pénzt, Hárs Aladár azt mondta: lányom, ez a szegények pénze volt, aki kölcsönadta, már meghalt, tedd hát csak el . . . Nem tettem el, otthagytam a plébános úr asztalán. Jobb helyen van ott, mint Nyakú Pista kocsmájában.

Hogy a tüzes mennykő ütne bele abba a kocsmába! Minden kocsmába.

De nem ütött bele. És egyelőre a kocsmázó, hazát és háborút vesztett obsitost se lehetett jobb belátásra bírni.

Mintha maga a véres háború folytatódott volna. Immár nem országok és népek között, hanem a sárból gyúrt ember és a teremtője között. Hogy szétzúzzák maguk körül a maradék világot is.

S akkor jelent meg, aki eddig is jelen volt, a Marci Pista bácsi, a keresztkoma. Kedves, gnómszerű alakjával, de határozott, mégsem tolakodó fellépésével. És hát persze zseniális ötletével.

*

Marci Pista bácsi nyomorékként született, rövid lábszárakkal, amelyek fura, gömbszerű lábfejekben végződtek. Ezek a lábfejek tulajdonképpen sohasem voltak láthatók, mert tulajdonosuk rájuk szabott, különleges, gömbszerű cipőt hordott, amit mintha sohase vetett volna le, legalábbis nem a kíváncsiskodók előtt. Örök életében ezekben a topa cipőkben járt, s mindig fürge léptekkel, mint általában a törpék, akik rövid lábuk ellenére igyekeznek lépést tartani a hosszúlábúakkal. A cipője, azaz a lábfeje mégsem volt szabályos gömb, az ujjak helyén kissé kidudorodott, s a két lábfejen ez a két dudor szemben állt egymással, hogy a tulajdonos kacsázó járása még hangsúlyozottabbá váljon. Hasonló módon a keze-feje is eltorzult állapotban volt, ennek ellenére az ujjait használni tudta. Marci Pista bácsi örök életében dolgoz, szorgalmas, igencsak mozgékony, higgadt s józan gondolkodású ember volt, bölcs a maga nemében. A faluban egy módosabb meg egy szerényebb háza volt, ez utóbbi egyholdas kerttel, a határban földje, tanyája, de ő maga csak a kertben és a ház körül foglalatoskodott, mindenekelőtt a méhesben. Mert Marci Pista bácsi nagy méhészt volt.

(S mert a szerző más műveibe aligha tudná beleapplikálni, beilleszteni, itt emeli át az örökkévalóságba: egyszer, réges-rég, még az idők mélyén beleesett a féreg egy szép, fiatal édesalma-fa törzsébe. Ez az édesalma-fa annak a háznak a veteményeskertjében virágozott és gyümölcsözött, amelyet a szerző édesapja a keresztapjától, azaz Tóth Marci Pista bácsitól bérelt, hogy végre a teljes nevét is eláruljuk ennek a ritka képességű, szelíd lelkületű, bölcs méhésznek. Egy szép nyári napon épp az említett veteményeskertben járva, észrevette, hogy a szóban forgó édesalma-fa törzsét megfúrta a kukac. „No, majd kifüstöllek én téged onnan, hékás” – mondta a foga közül, ahogy a szájában füstölgő kis csibukja megengedte. Hát szerzőnk szemtanúja volt ennek a „kifüstölésnek”. Minden mozdulatra emlékszik, a nyár bágyasztó fényére, de még a kert kaporilata is az orrában van. És természetesen Marci Pista bácsi kis görbe

pipájának az illata is. Szerzőnk felett sok-sok évtized múlt el azóta, miközben sok mindent látott, hallott, tapasztalt, érintett, ízelt, épületesebb dolgokat is annál, ami itt következik, de mind-mind, legalábbis java része, feledésbe merült, a „kukackifüstölés” azonban a tegnap történtek elevenségével s forróságával él benne most már alighanem az idők végezetéig. Marci Pista bácsi egy neki megfelelő alacsony ülőalkalmatosságot hozatott az almafa törzse mellé az őt szinte már fölívó csupa szem fiúcskával. Ez a fiúcska alig várta, hogy betoppanjon hozzájuk ez a fura kis ember mindig füstölgő csibukjával, kedves, ravasz mosolyával s bölcs megállapításaival. Ő volt a KERESZTAPA. Nem a fiúcskáé, hanem az édesapjáé és az édesapja minden testvéréé, ennek jogán ő is így szólította, legalábbis magában. Most is betoppant, ezen a kábult nyári délutánon, s még kedves föladattal is megbízta a körülötte lábatlankodó fiúcskát: hozzál csak ide nekem, te gyerek, egy kisszékét! És amikor rövid lábaival körülményesen rátelepedett erre a kisszékre, szemben a féreg ejtette, barnán vérző sebbel az almafa törzsén, elővette zsebkését, érthetetlen szavakat dünyyögött a pipa füstjébe, majd egyetlen határozott mozdulattal kimetszette a fatörzs bőrét a féregseb körül. „Hát akkor lássuk csak!” – mondta most már valamivel hangosabban, de jóízű morgását, ami a pipafüstnek vagy az élvezettel végzett munkájának szólt, aztán se hagyta abba. Lefejtve a könnyező, gyöngyöző – vérző! – kérget – a ficska még növendék korú volt, a törzsén a kéreg még nem pikkelyesedett meg –, a bicskáját becsattintotta, zsebbe csúsztatta, s a fiúcska legnagyobb ámulatára kivette a szájából a csibukot. Ez egyébként csak olyankor fordult elő, ha újratöltötte dohánnyal. Különben mindig a szájában lógott. Tán még álmában is. Épp ezért szokatlan s egyben mulatságos is volt üres szájjal látni „Keresztapát”. Ezen még ő is mulathatott magában, sőt közben a fiúcskára is rákacsintott, hogy no, gyerek, láttál már ilyen meztelen szájú öregembert? Ugye, hogy nem! Hát akkor most jól nézd meg magadnak. De ekkor valami váratlan dolog történt. A csibukból kiverte a még parázsló dohányt. S ezúttal nem azért, hogy újratöltse. Nem! Hanem hogy szétszerelje. Pedig egy perccel előbb még kitűnően szuperált, kifogástalanul szelelt a csibuk, hiszen olyan bodor füstöket eregetett, akár egy gőzmozdony. Tehát a szétszerelés nem azért történt, mert valahol eldugult a füstjárat, hanem egészen másért. Vagy mégis? A csupa szem fiúcskának a torkában dobogott a szíve. Mert most meg a kostök zacskó került elő a zseb mélyéről, s abból a „Keresztapára” jellemző nyugodt mozdulatokkal – a pipaszurkáló! S ismét a hozzá való jóízű dünyyögés. Majd a félhangos megjegyzés: Nem garázdálkodsz te

itt soká. Nem kellett magyarázni, ez a féregnek szólt a fában. Tudta ezt a fiúcska is, aki részese lehetett ennek a feledhetetlen műtétnek, féregmegsemmisítési akciónak. Az írók hada nem fogja kitalálni azt a lélegzetelállító mesét, rajzolók serege azt a színektől lángoló rajzfilmet, amelyik felérne az itt történetek izgalmával. Hiszen a fiúcska részese, szemtanúja a faműtétnek: ő hozta Marci Pista bácsi alá a kisszéket, s röpülne a fásliért is, ha esetleg a műtét után be kellene fáslizni a fa törzsét. Már maga az is milyen izgalmas, hogy a fiúcska egy ilyen embernek közvetlen közelében lehet, amilyen Marci Pista bácsi. S most egyszerűen oly közel kerülhetett hozzá, hogy a ruhája szagát is beszippanthatja. Micsoda ruhaszag! Szeretne feloldódni benne, mint az édesapja ugyancsak dohányfüstös ruhaszagában . . . S most a pipa teljes szétszerelése után a pipaszurkálónak az a dolga, hogy a gazdája elégedett dűnnyögése közepette óvatosan és körültekintően egybekaparja azt a csillogó, barnás valamit, amit Marci Pista bácsi pipamocsoknak nevez. A fiúcska nem tudja fölfogni, miért mocsok az, aminek az öregember annyira örül. De most ezen nincs idő elrágódni, mert ami a szeme előtt lejátszódik, az egyszerűen megdöbbenő. Az összekapart barna lé ugyanis, az összes pipamocsok az almafa törzsén ejtett, még mindig vérző sebre kenődik! Mégpedig igen gorombán. A pipaszurkáló hegyével teletömődik a féreg által fűrt lyuk szája, a maradék mocsok pedig a fa bőre alá szurkálódik, oda ahol az éles zsebkés körülmetszette. A fa mégse szisszen fel fájdalomában, csak a fiúcska, ő is csak magában, Marci Pista bácsi viszont annyira meg van elégedve a munkájával, hogy még el is mosolyodik, szintén magában. Majd elégedetten azt mondja: itt nem lesz kedved többé furkálni! És gyönyörködve vizsgálgatja munkáját, miközben a pipaszurkálót szépen megtisztítja, elteszi, a pipáját összeszereli, megtömi, a fogai közé akasztja, és meggyújtja. Kész. Vége a varázslatnak. Marci Pista bácsi fürgén lecsúszik a kisszékről, s csak úgy odaveti a fiúcskának: a széket visszaviheted. Az almafa törzsén egy szép kerek heg keletkezett, s emlékeztetett éveken át annak a régi nyári délutánnak a misztériumára.)

*

De hol hagytuk Öregapát? Ő még bizony mindig ott trónol a Sárga Csikó törzsasztalánál, s nem is sejti, milyen csapda készül ellene.

– Péter! Nagy a rajzás nálam, befogjak neked néhány rajt? Mit szólsz hozzá? Szerintem elajnározhatnál te is néhány családot.

Ez a történelmi följánlás természetesen nem a Sárga Csikóban hangzott el. Marci Pista bácsi nem volt kocsmába járó ember. A méhek nem szeretik a koncentrált szeszszagú leheletet. A méhek a szelíd, nyugodt, türelmes embereket kedvelik, hangos, csapkodó, türelmetlen embereket nem tűr meg a szakma.

Szakma? Inkább bíbelődő, szuszogó munka. Afféle mellékfoglalkozás. Indulatokat levezető pepecselés.

– Úgy gondolom, koma, hogy ez most neked nagyon megfelelne.

– Most? – kapta fel a fejét Öregapa. – Mért éppen most? Hát holnap nem lesz jó?

– Jó lesz holnap is – szippantott a csibukjába Marci Pista –, de most van a rajzás. Csak azért mondom.

Dehogy azért mondta a ravasz és bölcs Marci Pista. Minden meg volt hányva-vetve Öreganyával meg a rokonsággal, akiket bevontak a „rajfogásba”. Hátha a méhek, a méhekkal való bíbelődés jobb belátásra bírja ezt a megátalkodott, nekivadult embert.

– Utóvégre megpróbálhatom – dűnnyögött kedvetlenül Öregapa, aki honnan is sejtette volna, hogy tulajdonképpen törbe csalják.

Olyan csapdába, ami neki is, családjának is nyugalmat, békét hozott.

Mert később csakugyan az az általános vélemény gyökeresedett meg, hogy „Öregapatokat” a méhek térítették észhez, szelídítették meg. És – kapaszkodj meg, világ – a virágok!

*

Ez a „megszelídítés”, bizony, nem történhetett minden átmenet nélkül, máról holnapra, ám ezekről az átmeneti nehézségekről nincs semmi információnk. Ha történetesen regényt írnánk, megereszthetnénk fantáziánkat, de a regényírásnak még a gondolata is távol áll tőlünk. Kimerült műfaj. Tökélyre emelték a nagyok, például Dosztojevszkij úr, Krúdy mester, a végső simításokat elvégezték rajta a tanítványok épp, mire az emberek belefáradtak a regényolvasásba. A mai regényt épp ezért már nem is az olvasónak írják, miként a többi műfajt sem, kivéve azt az egyet, amit most tart kezében a Nyájas.

Egyszóval: örök titok marad a világ számára, hogyan szelídítették meg a méhek és a virágok a duhaj, iszákos, goromba Öregapat. De megszelídítették. Sajnos, erre már e sorok íróján kívül alig van élő tanú.

Mínta az első Vele kapcsolatos emlékem is ahhoz kapcsolódna, ahogy a rózsafái közül mosolyog rám. Mert nem rózsabokrai voltak

Öregapának, hanem rózsafái. Embermagasságúak. Vékony törzsük szép, faragott karóhoz erősítve, kötve. A karók végén tán még színes üveggömbök is csillogtak, ahogy illett abban a korban, azokban a virágoskertekben.

A rózsafák a kert elején nyíltak, valahol a veteményes rész és a színes falként húzódó méhkaptárok között. A kert legnagyobb részét a szőlőtőkék foglalták el – a kert teljes szélességében s hosszának jó kétharmadában. (Ha már végképp lemondtunk a kocsmázásról, gondoskodjunk jó, saját termésű borról.)

Öregapának ez a kert volt a szentélye. Egyedül, az ő tudta és kísérete nélkül ide belépni szentségtörés volt. Nem hirdette ki ugyan sohasem, de az unokáknak mégis illett ezt tudniuk. Tudták is. Számomra a legnagyobb kegy volt, ha szorongató, hosszas várakozások után Öregapa föltápászkodott a gang garádicsáról: No, gyere, megnézzük, érik-e már a szőlő!

És bevezetett a világ legszebb kertjébe, magába a paradicsomba. Öregapa is nagyon szerethette a kertjét, hiszen magának teremtette, a saját képére teremtette. Minden alkalommal végigkalauzolt benne, újra és újra mindig mindent megmutogatott, eldicsekedett a nagy, ökörszív-paradicsomaival, újra és újra a rózsafáival, tavasz végén a minden színben pompázó – még antracitfekete is volt köztük! – tulipánjaival, ősszel a nagyfejű krizantémjaival, meg kellett csodálni a rengeteg színben nyíló szegfűit, a szép violáit, s mindent, ami a kertjében volt. Még hólabdafa is volt abban a kertben. Persze, hogy a méhes előtt is megannyiszor meg kellett állni, pedig ilyet odahaza is láthattam elégszer, mert akkorára már apámat is „megfertőzte” a Marci Pista a méhekkal. Számomra egészen közönséges növények előtt is meg kellett állni, sőt illett Öregapával együtt lehajolni hozzájuk. „Nézd ezeket a gazdag leveleket!” Néztem, de már erősen és türelmetlenül a szőlőtőkék felé sandítva. Mert a szőlőskert megtekintése, körüljárása mindig a bemutató végére maradt. S ennek számomra akkor volt komoly jelentősége, ha már ért a szőlő. A piros szlanka, az oportó, a kecskecsesű meg a többi. Hogy a termést, a súlyos, tömött fürtöket szemügyre vehessük, le kellett hajolni minden egyes tőkéhez, miután Öregapa félrehajtotta a nagy, kék szőlőleveleket. A kitartó nézelődésért a jutalom sohase maradt el: Öregapa kalapja megtelt érett fürtökkel, amit a paradicsomi séta után visszatelepedve a gang garádicsára hátaltel szívvel bekebeleztem.

(Ha olyankor jártam Öregapáéknál, amikor ő épp nem volt odahaza, Öreganya egymaga surrant be a kertbe – mert még ilyenkor se lehetett oda csak úgy beparádézni –, s a köténye alatt kicsempészett nekem néhány fürt szőlőt. Keresztanyától tudom, Öregapától még a saját, eladó-

sorban lévő lányainak is lopniuk kellett a virágot. Mert akkor még a lányok egy-egy szál virággal a kezükben libegtek le a vasárnap délutáni bála. Virágot nem azért nem kaptak, hogy több kerüljön a piacra; Öregapa virágot sohasem adott el. A maga gyönyörűségére nevelte őket. Végül már olyan tökélyel, hogy még a zentai virágkertészetből is hozzá jöttek „krizanti”-tőért. Ezt is csak úgy kapták meg, ha más fajtát hoztak helyette cserébe. Idehaza egy Derkovics Boris nevű asszonszággal cseberberélt Öregapa virágmagokat, s „ki volt adva” a lányainak, ha valahol „máskálásuk” közben szép, különleges virágot látnak, a magjából föltétlenül szerezzenek.)

*

Ha virágot egy szálat se tett pénzzé, a fölösleges mézet, akárcsak a többi méhész, ő is elmérte. Néhány év alatt a méhcsaládok számát föl-szaporította harminc–negyvenre, megvásárolta a méhészethez nélkülözhetetlen felszerelést, a mézesbödönöket, a mézpergetőt, a sokágú, tű-hegyű lépfejtő villákat, a méhészsapkát, a rajfogó szakajtókat, aztán megfelelő szerszámokat – gyalukat, fűrészeket, vésőket – a méhkaptárrok javításához, újak előállításához. A jó és komoly méhésznek el kellett sajátítania annyit az asztalosmesterség tudományából, hogy egy méhkaptárt minden nehézség nélkül maga meg tudjon csinálni. Ide, persze, gyalupad is kellett, vagyis egy egész kis asztalosműhely. Ebben a műhelyben készültek a mülépkeretek is, azok a könnyű, szép „hárfák”, amelyekből oly jó lett volna elcsórni egyet-kettőt. Az ott lábatlankodó gyereknek azonban meg kellett elégednie a már semmire föl nem használható hulladékdeszkával, léccel. Játéknak tökéletesen megfelelt.

Roppant izgalmas dolog volt kotnyeleskedni ebben a műhelyecskében! Röpült minden irányban a kunkorodó faforgács, annyi volt a fűrészpor a gyalupad alatt, hogy fürödni lehetett benne. A fenyőfaillat meg egyenesen elbódította az embert. Hát még a túróenyv illata! Mert azt használták a régi méhészek a ládacsapok ragasztására, a túróenyvet. De föl-fölcsapott a firnászs szaga is, hogy elkeveredjen a fenyőgyanta meg a túróenyv illatával. Aki ide gyerekfővel belépett, egy kicsit a mennyek országában képzelhette magát. Ha nem nézett oda Öregapa, megpergethette ujjai között a bádogdobozban a szögeket; végighúzhatta a gyalut a még szálkás deszkán; kinyithatta és összecsuksukhatta a nehezen nyíló és nehezen csukható pléhvágó ollót: még ma is a fülünkben nyiszál ennek az ollónak kemény zihálása, éles nyikorgása . . .

Öregapa fő mozgási tere természetesen nem a ház végében meghúzódó műhelyecske, szerszámoskamra volt, hanem nyáron a kert, télen pedig az udvar. Mert télen se tudott csak úgy tétlenül bent ülni a kemencepadkán. Napközben akárhányszor meglátogattam – hacsak nem esett, fűjt –, Öregapa mindig kint „motyogott” valahol a ház körül. Télen mindennap ott melegedett a kemence nyakán vagy tetején a liter bor; reggeltől estig ezt Öregapa decinként „elnyalogatta”. Mert a borából se adott el soha egy cseppet se, egész éven át főleg ő iszogatta meg. Persze hogy megkínálta vendégeit is, de a fő fogyasztó ő maga volt. Be tudta osztani úgy az évi termést, hogy újtól újig elég legyen.

(Még egy feledhetetlen filmkocka: Öregapa dobog be a fehéren szikrázó téli udvarból a fűtött, falióra-ketyegésben bóbiskoló szobába. Vastag, agyonfoltozott téli gúnyájából árad a hóillat. Fölhág a padkára, hogy a kemence nyakáról leemelje a melegedő borosüveget, s megtöltse decis poharát. Élvezettel fölhajtja. Nagy, az állandó cigarettafüstben pácolódó, vörhenyes bajuszát ugyancsak élvezettel megtörli. S mintha csak most vette volna észre, megrebben a bajusza alatt, a szemében az a csendes örömtől átitatott Öregapa-mosoly. Odalépve hozzám falat zengető durranást produkál. Amitől mintha ő maga is megrebbenne, szemeit nagy komolyan rám mereszi: „Pista, mit csináltál?!” Öreganya tökéletesen tisztában van vele, hogy hiába korholja bolondos kedvű párját, szó nélkül azért mégse hagyhatja: „Hát aztán ke is szépre oktatja az unokáját!”)

Öregapának ezek a szándékos „elszólásai” annyira tetszettek, hogy szinte leste a rájuk való alkalmakat. S mert állandóan mozgó, gyűszmélő ember volt, egészséges bélműködéssel, nem került túlságos erőfeszítésébe, hogy bármelyik adódó alkalommal működésbe hozza falrengető harsonáját, másrészt meg határozottan büszke volt ebbéli képességére. És bármily furcsán hangzik, mindig ügyelt arra, hogy az effajta produkcióival ne lépje túl az illendőség határát. Teljesítményeivel – Öreganyát kivéve – csakis a család „férfitagjait” bűvölte el, a még gyerekcipőben járó fiúunokákat. Akik ez esetben sohasem az Öregapát korholó Öreganya pártjára álltak, mindig a diadalmas trombitására. Fellini örökbecsű filmjében az az emlékezetes, ajtófélfába kapaszkodó s a magából ily módon kierőlködő durrantás kis mitugrásza elbújhatott volna Öregapa világraszóló teljesítménye mögött.

Hiába duzzogott, méltatlankodott hát Öreganya: „No, ke is szépre tanítja az unokáját!”)

Még nem is említettük, pedig kár volna megfeledkezni róla: Öregapát mindenki „kedezte”. Természetesen az élete párja is. Ez már, úgy tűnik, eleve meghatározta kettejük viszonyát. Abban az időben faluhelyen még általános volt a kendezés, tejfölös szájú koromban nem győztem eleget csodálkozni azon, hogy az „urak” is magázzák egymást, s nem ment a fejembe, hogy még az egy családon belüliek is. Kezdő olvasó koromban a kiábrándulásig fölháborított, hogy a „paraszi” származású Móricz Zsigmond magázta mindkét feleségét.

Öregapa annál nagyobb úr volt: eltúrte (bizonyára el is várta, hiszen általános szokás volt), hogy őt mindenki kendezi, de a felesége az ő számára mindig csak te volt, hallod e, esetleg bolondos jókedvében: hékám. Ez az utóbbi azonban nagyon ritkán fordult elő. A fiai is kendezték, az unokái viszont már magázták. (Később tudtam meg, voltak családok, ahol még a testvérek is kendezték egymást; természetesen a fiatalabbak az idősebbeket.)

Nekem, gyerekek, tetszett a „kendezés”, csak az volt vele a bajom, hogy sehogy sem állt rá a szám. De bizonyára meg is lepődött volna Öregapa, ha egyszer így szólítom meg: ke is hallotta reggel azt a nagy durranást? . . . Még azt hitte volna, hogy csúfolódom. A gyerekei viszont mind így szólították. Megtakarították vele az „apámat”, pláne az „édesapámat”.

Pedig nem volt mogorva ember, nyugodtan „apámozhatták” volna. Nem állhatta ugyan a mézes-mázás szavakat, a hízelgést nem ismerte, a látogatóit mégis azzal a bajusza alól föltrebbenő s a szemén is mindig átsuhanó szelíd mosollyal fogadta, amit annyira kedveltem nála. Tulajdonképpen ez a megfoghatatlan mosoly volt számomra Öregapa.

*

Ezért magam is nagyon megbántódtam és fölháborodtam, amikor ezt a pátriárkai szelídségű és nyugalomú öregembert a legfiatalabb lánya szinte az egész család szeme láttára leszégyenítette.

Történt, hogy ez a leányzó – Isten nyugosztalja! – egy vasárnap délután lázasan készülődött valahova, alighanem a bálba. S mint afféle szeles nagylány, a szobából ki-be viharozva, csapkodta maga után az ajtót. Már csaknem útra készen állt, még egy tükörbe való utolsó pillantásra ugrott csak vissza, amikor Öregapa – bizonyára gyönyörködve bálba készülődő nagylányában, hogy neki, akinek már „nagy” unokái vannak, még eladó lánya is van – ritka bolondos kedvében, ártatlan csínytevésre ragadtatta

magát: szinte leszállásból, az ajtó mögül törülközőt lebbentett Erzsi (mindnyájunknak mindig Örzi volt) fejére. A bálba kész frizurájára.

– Vén hülye! – ugrott ki a száján visszaszívhatatlanul.

Abban a pillanatban az egész szoba megdermedt. Úgy éreztem, percekig ülök lesütött szemekkel. Mintha nem is Erzsi, hanem én vágtam volna Öregapa arcába azt a gorombaságot. Rám omlott a mennyezet.

Csakugyan nem mertünk egymásra nézni. Leforrázva ültünk. Még a minden szituációban legtalálékonyabb Öreganya is mélyen hallgatott, s Péter is, Keresztanya is, Maris néni, Tera néni, ha ugyan jelen voltak. De jelen kellett lenniük, mert ezt a szégyent mindenki elszenvedte, beleértve a Jóistent is.

És mégis mindenki hallgatott.

Pedig Erzsi már rég elviharzott, de ott maradt utána a sűrű, ragacsos valami. Valami, aminek nevet se tudtunk adni azokban a kínos percekben.

S amikor végre fel tudtam emelni földre süttöt tekintetemet, s lopva Öregapára pillantottam, mintha megsejtettem volna valamit abból, amit csak jóval később, felnőtt fejjel értettem meg. Előfordulhat olyan arculcsapás az életben, amely arról az oldalról ér, ahonnan kizárt dolognak tartottad, s akkor, amikor már nemhogy nem tudnád, de már értelmét se látod visszaadni. Ami mostantól mindvégig ott fog égni az arcodon.

A szemedben kihunytt egy fénysugár; épp az, ami akkor ragyog fel benne boldogan, amikor föltekintesz Rá. Erre a „föltekintésre” nincs erőd többé. Pillantásod elbizonytalanodik, eltájolódik, nem tud többé megállapodni – megpihenni – egy szilárd ponton. Mert nincs többé az a szilárd pont. Porrá zúzódott. Valami magadban.

*

Ha most regényt íránk – már megint az az ósdi, unalmas műfaj! –, úgy csavarintánánk meg az események fonalát, hogy Öregapa ettől a sajnálatos jelenettől kezdve lassan, de fokozatosan veszítette el emlékezőképességét. Hogy ez lett volna a bosszúja és védekezése is egyben: ha ti ilyenre vagytok képesek, akkor én kitöröllek benneteket emlékezetemből, egyszerűen nem veszek többé rólatok tudomást, elfeledlek benneteket.

De mi, nem először hangsúlyozzuk nyomatékosan, nem regényt írunk, a tévé és a komputerek tején felcseperedőknek nehézkessé válik a nyomtatott betű, meggyőződésünk szerint ezek a kusza sorok és gondolatok is, így nem vegyítünk szövegünkbe megfoghatatlant, nem burkol-

juk misztikus ködbe, hanem kereken kimondjuk, Öregapa jóval a fenti incidens után, egy későbbi, de késő öregkori, nem túlságosan veszélyes műtét után kezdte elveszíteni emlékezőképességét.

Ez úgy kezdődött, hogy megkérdezte tőlem: Te vagy a Pista, a János fia? S úgy folytatódott, hogy apámtól, a saját fiától megkérdezte: Te vagy a János? Pedig kitűnően látott.

Ekkor már Öreganyát, élete párját eltemette. Mielőtt rászégezték volna a koporsó fedelét, odaszóltak neki a kemencepadkára: Hát nem búcsúzik ke el a feleségétől? Nagy nehezen lekászálódott a padkáról, odacsoszogott a nyitott koporsó fejéhez, szembenézett a halottal, aztán legyintett egyet fáradtan, s visszacsoszogott a kemencepadkára. A temetőbe lovaskocsi vitte ki Öregapát, hűvös, borongós decemberi nap volt; Öreganya koporsóját alighogy leeresztették a gödörbe, Öregapa megfordult, s a szekér irányába vette az útját. Útközben megállt vizelni. Aztán fölkapaszkodott a kocsi ülésére, részéről a temetés befejeződött.

Öreganya, Becskei Mária, Keresztanya szerint szép lány volt. S amit már mi is tanúsíthatunk: kicsiny termetű, akárcsak Verka nevű lánya. Ennek ellenére nem ijedt meg a saját árnyékától. Elmondtuk már: a négy évig tartó háború alatt egymaga nevelte gyerekeit, miközben kifizette a házépítésre felvett egyházi kölcsönt, és jelentős összeget takarított meg a hadisegélyből. Szeretett „politizálni”. Megmondta mindenkinek a szemébe azt, amit gondolt. Persze tudott taktikázni is. Kint ült a háza előtt, s éltette a visszavonuló, útközet nélkül szétvert királyi hadsereget. Oda-odarikkantotta a Nemzetközi út mindkét árkában szinte lapítva menekülő katonáknak: „Živeo kralj Petar drugi!” Csakugyan rikantva mondta, amit mondott, tehát boldog kárörömmel, hiszen semmi oka nem volt rá, hogy szívébe fogadja azokat, akik most fejvesztve menekülnek. S amikor elvonultak, valójában elloholtak a csukaszürke katonák, kézen fogott, bevezetett a nagyszobába, s beavatott féltve őrzött titkába: a magasra vetett ágyon fölhajtotta a nehéz, tarka terítőt, ahonnan elővillant a hosszú pálcára szerelt piros-fehér-zöld zászlócska. Tudta, amit akkor már szinte mindenki rebesgetett, hogy jönnek a magyarok, Öreganya tiszta szívvel s ezzel a kis zászlócskával várta őket.

Aztán négy év múlva, ugyancsak ezen az úton, Öregapáék háza előtt, de most az ellenkező irányból az oroszok meg a partizánok vonultak végeláthatatlan sorokban. A csapatokat megelőzve pedig a menekültek. Az inkább vert, mint győztes seregek képét nyújtó oroszoknak apám integetett. Egy alkalommal nyúzott, rongyos öreg katonák lepték el Öregapáék gangját – nyilván megszagolták, hogy van bora az öreg-

nek –, apám szeretett volna a bizalmukba férkőzni. „Ruszija harasó?” – faggatta őket. „Harasó, harasó!” – mondogatták részeg könnyelműséggel többen is, mígnem, egy szótlan katona, kihasználva az általános hangzavart, komoly, átható, de végtelenül szomorú tekintettel apámhoz fordult: „Njet harasó.” Sohase felejttem el apám megvert tekintetét: egy frissen felszentelt kispappal megbízható szemtanúk közlik, hogy nincs Isten. Persze ezután is kiállt a Nemzetközi út szélére, integetve az inkább elgyötört, mint diadalmas hadaknak. Egyszer azzal a hírrel tért meg, hogy egy orosz tiszt azt mondta neki: „Neked jó lesz.” Mégse örömhírként újságolta, hanem inkább megrendülve, tele kételyekkel: Mért csak nekem lesz jó? Mert vártalak benneteket? És a többiekkel, akik a fejüket se merik kidugni az utcára. Szinte megtestesedett benne a költő vesszora: „Nem így vártam az oly régen várt fordulatot.” Öregapa semmiféle fordulatot nem várt, és nem esett meg a szíve a rongyos katonákon sem. Ő is volt katona, volt hasonlítási alapja. „Nem mondom, hogy nem kértünk italt a montenegróiaktól, de a boroshordókba azért nem lövöldöztünk bele, mint ezek.” Öreganya is kimondta a szentenciát: „Ezek se azért jöttek, hogy a szegény emberek sorsán könnyítsenek, hanem hogy a nagypolitikát végigcsinálják. Vigyázz a szavamra!” Pali bácsi, Öregapa testvérbátyja s hátsó szomszédja naphosszakat kint ült a háza előtt a fa alatt, szemben a vonuló hadakkal. „Csáj, csáj!” – hajtogatta fáradhatatlanul, mert meg volt róla győződve, hogy a hadiszekerek „orosz teával” vannak megpakolva, amire neki, göthös öregembernek igen nagy szüksége lett volna. De bizony hiába hajtogatta a magáét, egy kávéskanálnyi tea nem sok, annyit se kapott. Nem azért, mert a katonák szívtelenek voltak. A fülsiketítő szekérszörgésben és motorzúgásban meg se hallhatták az öregember könyörgését. S amikor végre elvonultak a hadak, újra ki lehetett ülni a ház elé esti bandázásra, hogy meghányják-vessék a szemük előtt lezajlott eseményeket, amelyekről nem is sejtették mindig, hogy „történelmi” voltak. Még minden bandázó elevenen emlékezett a Nemzetközi út építésére s arra a fehér szakállas, komoly, orosz emigráns útmérnökre, aki motorkerékpárján a félig megépített úton száguldozott le-fel, s egyszer épp Öregapa háza előtt lerepült rohanó motorjáról. Arcal egy zúzottkő-rakásra esett, az arcát összezúzta, mindig ápolt, szép, fehér szakálláról vér csorgott. Hordágyon szállították el a baleset színhelyéről. „Én már akkor gondoltam, hogy ennek az útnak itt nem jó vége lesz” – jegyezte meg valaki a bandázók közül.

Egy kínzó kérdés foglalkoztat: Öregapának volt-e egyáltalán cipője? Félre ne értse az egy szem Nyájas: sohasem volt olyan ágrólszakadt, hogy egy pár cipőre való ne tellett volna neki. Mindig megvolt a betevő falatja, újtól újig saját termésű bora, méze meg annyi, hogy akár fürödhetett is volna benne. Semmiben szükséget nem szenvedett. Saját háza, földje, kertje, méhese volt, a gyerekek kirajzása után Öreganyával tisztességesen megélhettek. Egyszóval Öregapának lehetett volna, tellett volna nem egy, hanem több pár cipőre is. Talán volt is neki valamelyik fiók mélyén. A lábán viszont én sohase láttam. Mert mindig papucsban járt, télen a ház körül klumpában. Volt egy pár otthoni papucs, olyan öreg és repedezett fejű, mint a föld, és olyan szürke is, mert vétek lett volna kivikszelni, meg egy pár szép, fekete, fényesre vikselt ünneplő papucs.

Öregapának tulajdonképpen nem is volt szüksége más lábbelire. Nem volt templomba járó, a faluba se járogatott le, ha meg valami elintéznivaló akadt a községházán, az az asszony dolga volt. Igaz, papucsban el lehetett volna menni akár az Isten házába is, sok régi öreg abban is járt templomba, sőt lakodalomba is. Megunhatta volna a hét hosszú éven a katonacipőt, a bakancsot? Talán meg is utálta? Attól tartok, hogy kihűlt lábára is cipő helyett papucsot húztak. S most azokban klaffog valahol ott fent, abban az égi udvarban vagy kertben, ahol bizonyára sok elfoglaltságot talál magának. Druszája, a Szent Péter néha leáll vele egy szóra, s csodálkozva bámul a lábára: „Te, Péter, miféle ladikokban jársz?” „Hallod, ez a világ legkényelmesebb lábbelije!” (Mert természetesen már tegező viszonyban van egymással a két szent öreg.)

Nincs többé élő tanú, akitől megkérdezhetném: nem az lehetett az utolsó kívánsága, hogy ne cipőben, hanem papucsban temessék el? Aki életében annyira szeretett abban s csak abban járni, mért ne ragaszkodott volna hozzá halálában is?

Vagy csakugyan nem volt cipője?

Aki a méregerős ecetes paprikát mézbe mártogatva ette, azzal még hihetlenebb dolgok is megtörténhettek.

*

Amikor például abban a nagy kavarodásban „elveszett” Öregapa. Lakodalomra készülődött a család. Nem is Öregapáék háza – volt már ott éppen elég –, hanem az egyik unoka, de a rokonság, az asszonyok, itt gyűltek össze, a nyugodt és tágas portán, a tonnányi édesség elkészítésére. Az asszonyoknak egész nap pergett a nyelvük, járt a kezük, mint

a motolla, vajjal, porcukorral, tojáshabbal telt meg a konyha, formálód-
tak a sütemények, kerekedtek a torták, Keresztanya torkából, aki a
fő mester lehetett, egy-egy vidám ijjuju is fölropphenhetett, afféle lako-
dalmi előlegként. Az örömapa a lakodalmas háztól talicskán tologatta a
helyszínre a lisztet, a cukrot, az asszonyok villámgyorsan földolgozták,
ő meg, az anyagszállító, már-már kétségbeesetten kérdezgette: asszo-
nyok, nem lesz egy kicsit sok? Tán csak nem sajnálok – feleltek vissza
az asszonyok –, a fiad lakodalmára csináljuk, nem a szomszédéra!

Öregapa ott lábatlankodott a kipirult, vidám asszonyok között, a lá-
nyai, menyei, unokamenyei között, lökték volna ide, küldték volna oda,
de a vén csont most épp a sokadalomban érezte jól magát, ebben a
nyüzsgő, vidám sokadalomban, ahol vanília illata szállt, ahol nyalakodni
lehetett, mint a gyerekeknek, s akinek a kezére, mint a torkos gyerekére,
rá-rácsaptak az asszonyok. Végül már csakugyan tűrhetetlenné vált
Öregapa lábatlankodása, s mert valamelyik lány gorombán rá is szólha-
tott, egyszeriben eltűnt. Eltűnését azonnal észre se vették, s amikor ész-
revették, még örültek is neki: na, végre! Jó időre teljesen megfeledekez-
tek róla. De aztán valakinek hirtelen az eszébe vágódott: Hol van
Öregapa? Riadtan néztek körül: Tényleg, hol van? Mások meg: Ne em-
legessétek, mert megjelenik. Telt-múlt az idő, Öregapa bizony, nem je-
lent meg. Ugyan, Verka, nézd már meg, hova bújt el! Nézd meg te, úgyse
csinálsz semmit. Körbefutották a kertet, az udvart, még a ház elé is
kinéztek, de Öregapa sehol se volt. Sértődöttségében tán csak nem ug-
rott a kútba? Nem tudja már, mit csinál, de annyi sütnivalója még mindig
van, hogy azt ne tegye meg. A padláson megnézték?

(Jaj, az a padlás! Hogy mit keres még mindig azon a padláson. Nincs
nap, hogy föl ne kapaszkodna oda azon a rossz létrán, egyszer még leesik
és a nyakát töri. De hiába parancsolunk rá, hogy ne menjen föl, olyan,
mint a gyerek.

Csakugyan, mit kereshetett Öregapa életének utolsó éveiben annyit
azon a padláson? Talán valamelyik horogfával szemezett? Aligha for-
dulhatott meg a fejében az öngyilkosság gondolata, bár ezt teljes bizo-
nyossággal mégse állíthatjuk.

Halála után derült rá némi fény: itt rejtegette a cserepek alá duggatva
azokat a bankókat, amelyeket az árendába adott földje után kapott. Ne-
vetségesen kicsi névértékű bankjegyek voltak ezek, de hüen „dokumen-
tálták” az örökös rettegésben élő, magányos öregek lelkiállapotát: mi
lesz velem, ha holnap nem kapok egy tányér levest se? A kutya szin-
tén elkaparja a maradék csontot, de ha megéhezik, újra meg is találja;

Öregapa teleduggatta a padlást a bankóival, de ha egyszer csakugyan szüksége lett volna rájuk, bajosan tudta volna, hova rejtette el őket. Az orvostudománynak megvan a maga kifejezése erre az öregkori állapotra. És részéről ezzel minden el is van intézve. De mi, akik végigrettegjük és végigbosszankodjuk az öregember mindennapi padlásra járását? Kötözzük meg kezét-lábát, zárjuk a kamrájába? Vagy kössük föl magunkat helyette? Könyörülj meg rajtunk, Uram!)

– A padláson megnéztétek már? – ismételte meg az előbbi hang.

– Ha ott van, majd le is mászik onnan. Legújabbán a padlásra járás a mániája. Rá kell hagyni.

De hát mégiscsak Öregapáról volt szó, akit a kelleténél keményebb szavakkal kergettek ki a „cukrászdából”. Valahol itt kell lennie a közelben, és ha itt van, hol van? Nehogy még valami hülyeséget kövessen el. Nehogy temetés előzze meg a lakodalmat!

Mielőtt azonban ki merték volna ezt a sötét gondolatot mondani, a soros asszony egy újabb tál frissen elkészült süteménnyel benyitott az első szobába, oda, ahol az édességeket raktározták. S meglepetésében majd kiejtette a kezéből a tálát. Mert Öregapa ott ült a szoba közepén, a szoba földjén a süteményestálak és tepsik között, és olyan jámbor nyugalommal lakmározott, mint aki a maga terítette asztalánál ül.

Ő a földön ült, mint mondtam, a szoba földjén, az ismerős szoba földjén, amit most a csíkos, tarka rongypokróc helyett színes krémekkel megkent, barna csokoládémázzal bevont, porcukorral meghintett süteményszőnyeg borít, amit eszegetni lehet. Maga körül már lyukasra ette ezt a „szőnyeget”, s észre se vette, hogy közben ő maga is egy porcukorral meghintett, hatalmas süteménnyé vált. Mert a feje búbjától a térdéig, hogy ott törökülésben még mindig lakmározott, merő porcukor volt. A bajusza, a nyaka, a mellénye.

– Elájulok! – sikoltotta el magát az asszony, aki Öregapának valamelyik lánya lehetett. – Apánk tönkretette egész napi munkánkat!

Ez túlzás volt, mert Öregapa csak néhány tányér süteményt dézsmált meg. Persze tüstént kikergették a szobából, de erre már nem is nagyon kellett biztatni, épp abba akarta hagyni a lakmározást. Egy kicsit sunyítva, de somolyogva is porcukortól zúzmarás bajsza alatt, a sütőasszonyok zajos fölháborodása közepette kislattyogott a gangra, s ott letelepedett kedvenc helyére, a garádicsra. Háttal a még mindig lármás konyhának. Nem is nagyon értette, mért vannak azok ott a háta mögött annyira fölháborodva. Hogy megevett néhány falat kalácsot?

Csöppet behúzott nyakkal ült, mert a konyhai lárma csak nem akart csillapodni. Előtte a gang hosszában húzódó kis virágoskert szürke, megvénült léckerítése, jobb és bal felől egy-egy orgonafa, a léckerítésen túl az udvar, oldalt a nagykert a méhessel.

Valaki mintha szemben ülne vele, és kitartóan mosolyogna rá. Amikor felemeli porcukros szempilláit, magától értetődően veszi tudomásul, hogy ez a derűs kék szem nem más, mint a fénnel teli égbolt. Aztán, mint a lehelet, egy méhecske ereszkedik a térdén nyugvó kézfejére, majd egy másik, harmadik, lassan ellepik az egész mellényét, vállát, túri, meg se moccan, nem hajtja le őket magáról, noha nem egészen érti, egyszerűen miért lepik a méhek, mert még mindig nem jutott el a tudatáig, nem vette észre, hogy lakmározás közben teleszórta magát porcukorral.

– Ūristen! – vált kővé a garádics előtt valamelyik tojáshabos süteménykészítő. – Apátok szoptatja a méheket!

S mintha Őregapa előtt is ebben a szent minutumban világosodott volna meg, mily kópéságot visz végbe, mosolyogni kezdett. De csak úgy magában, mellékesen, közben legyintve is egyet, mint aki menni készül.

